9 ДӘРІС

Қазақстан Ресей саясаты контекстінде

Әкімшілік реформалау

1867

1868

XIX–XX ғ.

Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанның Ресей империясы құрамына кіруі • отарлау саясаты • реформалар

Дәрістің мақсаты мен құрылымы

Мақсат

Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанның Ресей империясы құрамына кіруін және Ресейдің Қазақстандағы отарлау саясатын талдау.

Негізгі блоктар

1. 1867–1868 жж. әкімшілік реформалар
2. Отарлық басқару жүйесі
3. Қоныстандыру және жер мәселесі
4. Өнеркәсіп, сауда, теміржол
5. 1905–1907 жж. саяси ояну

Кілт сөздер

Тарихнама
Нарратив
Посткеңестік парадигма
Отандық тарих
Отарлау
Әкімшілік реформа

1867–1868 жылдардағы әкімшілік реформалар

1867 «Жетісу және Сырдария облыстарын басқару туралы уақытша ереже»

1868 Орынбор және Батыс-Сібір генерал-губернаторлығын басқару туралы уақытша ереже

Бөлініс

Қазақстан аумағы Түркістан, Орынбор және Батыс-Сібір генерал-губернаторлықтарына бөлінді.

Билік

Азаматтық және әскери билік генерал-губернатор қолына шоғырланды.

Басқару

Уезд → болыс → ауыл жүйесі енгізілді.

Қазақстанның генерал-губернаторлықтарға бөлінуі

ТҮРКІСТАН

Жетісу
Сырдария

генерал-губернаторлық

ОРЫНБОР

Орал
Торғай

генерал-губернаторлық

БАТЫС-СІБІР

Ақмола
Семей

генерал-губернаторлық

Бөкей хандығының аумағы — Астрахан губерниясы құрамына; Маңғышылақ 1870 ж. Кавказ әскери округына енгізілді.

Уезд, болыс және ауыл: басқарудың төменгі деңгейі

ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР Жоғарғы әскери-азаматтық билік

УЕЗД Уезд бастығы • полиция • әскери бөлімдер • мекемелер

БОЛЫС Территориялық принцип

АУЫЛ 100–200 шаңырақ

Реформа және сот жүйесі

Жаңа сот мекемелері

1867–1868 жылдардағы реформалар арқылы әскери-сот комиссиялары мен уездік соттар құрылды.

Дәріс материалында бұл сот мекемелері отаршылдық саясатты жүргізудің құралы ретінде бағаланады.

Саяси нәтиже

- Отарлық басқару тетіктері нығайды
- Әкімшілік бақылау күшейді
- Әскери және азаматтық билік бір жүйеге топтастырылды
- Жергілікті қоғамның дәстүрлі басқару кеңістігі тарылды

XX ғасыр басындағы Қазақстан: аграрлы-отарлық шет аймақ

«Қазақстан Ресей империясының капитализмге дейінгі өндірістік қатынастар басым болған аграрлы-отарлық шет аймағы болды.»

Жер

Қазақ жері мен табиғи байлықтардың едәуір бөлігі отарлық бақылауға өтті.

Рухани қысым

Тіл, дін және дәстүрлі әдет-ғұрып саласына араласу күшейді.

Әкімшілік

Салық, басқару және құқықтық бақылау жүйелері өзгерді.

Қоныстандыру саясаты және жер мәселесі

1868 **«Жетісуда шаруаларды қоныстандыру туралы» ереже**

1870 жылдан бастап

Ресей мен Украинадан Жетісу, Семей, Орал, Сырдария, Ақмола облыстарына шаруалар қоныстана бастады.

Столыпин кезеңі

1906–1907 жылдар аралығында дәріс мәтінінде қазақтардан 17 млн десятина құнарлы жер тартып алынғаны көрсетіледі. Қазақтар құмды және шөлейт аймақтарға ығыстырылды.

Жетісудағы ұйғыр және дүнген қоныстануы

Алғышарт

1862–1877 жж. Қытайдағы ұйғырлар мен дүнгендердің азаттық көтерілісі және Цин империясының қысымы.

1883 жылғы ереже

«Жетісу облысына орыс, ұйғыр, дүнгендерді орналастыру туралы» ереже қабылданды.

Типъ Дунганъ Семирѣченской области.

Сандар

Қоныс аударған ұйғырлар — 45 000, дүнгендер — 5 000. 1897 ж. Жетісуда ұйғырлар — 55 999, дүнгендер — 14 136.

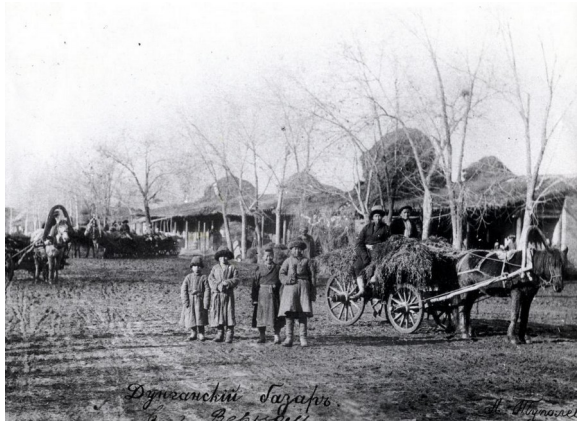

Капиталистік қатынастардың енуі

Тау-кен өндірісі

Алтай мен Орталық Қазақстанда түсті металдар мен темір кендері игерілді.

Алтын, көмір, тұз және мұнай өндірісі дамыды.

Өңдеу өнеркәсібі

Ауыл шаруашылығы шикізатын өңдеу, былғары, май, сабын және спирт өндірісі сияқты кәсіпорындар басым болды.

Шетел капиталы

Дәріс бойынша XX ғасыр басындағы тау-кен өндірісінің бір бөлігі шетелдіктердің қолында болды.

Көмір, мұнай, тұз және металл өндірісі

Екібастұз

көмір

Қарағанды

көмір

Саран

көмір

Орал–Ембі

мұнай

Алтай

түсті металдар

Орталық Қазақстан

темір және басқа кендер

Теміржол және банктер

1901–1905 — **Орынбор–Ташкент темір жолы салынды**

1876

Орал банкісі

1881

Қызылжар банкісі

1895 / 1912

Семей • Омбы • Верный

Капиталистік қатынастардың дамуы сауда, айырбас және қаржы инфрақұрылымын кеңейтті.

Жәрмеңке саудасының дамуы

1832

Алғашқы жәрмеңке Бөкей ордасында ұйымдастырылды.

1848

Қазақстандағы ең ірі жәрмеңкелердің бірі Талдықояндыда ашылды.

Қарқара

Қытаймен сауда жасайтын ірі орталық. 1880 ж. Қазақстанның шығыс өңірінде 70-ке жуық маңызды сауда орталығы болғаны дәрісте көрсетіледі.

Қазақстан–Қытай сауда байланыстары

XIX ғасырдың I-жартысы

Қазақстан мен Қытай Шыңжаңы арасындағы сауда байланыстары дамыды.

Бұқтырма — сауда орталығы

Кереку — сауда және байланыс

Өскемен — бекініс және сауда

Семей — сауда қаласы

Қызылжар — сауда қаласы

1905–1907 жылдардағы революция және Қазақстан

1905 Петербургтегі Қанды жексенбі оқиғасы Қазақстанға да әсер етті.

Ереуілдер

Түркістан, Шалқар, Перовск, Жосалы теміржолшылары ереуілге шықты.

Саяси сана

Қазақстан еңбекшілерінің саяси оянуына әсер етті.

Зиялылар

Қазақ зиялыларының саяси көзқарасы қалыптасып, қоғамдық-саяси қызметке араласуы күшейді.

Отарлау саясатының өзара байланысқан тетіктері

Әкімшілік

1867–1868 реформалар

Жер

қоныстандыру саясаты

ОТАРЛЫҚ ЖҮЙЕ

Экономика

кен • сауда • қаржы

Саясат

1905–1907 ояну

Бұл үдерістер бір-бірінен бөлек емес, өзара байланысты отарлық басқару кеңістігін қалыптастырды.

Қорытынды

1. 1867–1868 жылдардағы реформалар Қазақстанды генерал-губернаторлықтар жүйесіне енгізіп, отарлық басқаруды күшейтті.
2. Уезд–болыс–ауыл құрылымы және әскери-сот комиссиялары әкімшілік бақылаудың жаңа тетіктерін қалыптастырды.
3. Қоныстандыру саясаты жер қатынастарына және халықтың демографиялық құрылымына елеулі өзгерістер әкелді.
4. XX ғасыр басында тау-кен өндірісі, сауда, банктер және теміржол дамып, капиталистік қатынастар кеңейді.
5. 1905–1907 жылдардағы революциялық оқиғалар Қазақстандағы саяси оянуға және қазақ зиялыларының қоғамдық қызметінің күшеюіне ықпал етті.

Әдебиеттер

Негізгі әдебиеттер

1. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В 5-ти томах. Т.3. – Алматы: Алматы кітап, 2010.
2. Абусеитова М.Х. Казахстан и Центральная Азия в XV-XVII веках: история, политика, дипломатия. – Алматы: Дайк-Пресс, 1998.
3. Қазақстан тарихы (Қазақ Елі). 3-кітап. Қазақстан тоталитарлық және отаршылдық жүйеде. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. История Казахстана в русских источниках XVI-XX вв. В 10 томах. – Алматы: Дайк-Пресс, 2005.
5. Campbell I.W. Knowledge and the Ends of Empire, Kazak Intermediaries and Russian Rule on the Steppe. 1731-1917. – Cornell University Press, 2017.

Қосымша әдебиеттер

6. Қасымбаев Ж.К. Кенесары хан. – Алматы: Ана тілі, 2002.
7. Мартин В. Закон и обычай в степи: Казахи Среднего жуза и российский колониализм в XIX в. – Алматы: КазАТиСО, 2012.
8. Хафизова К.Ш. Степные властители и их дипломатия в XVIII-XIX веках. – Нур-Сұлтан: КИСИ при Президенте РК, 2019.
9. Эпистолярное наследие казахской правящей элиты 1675–1821 годов. Т. 1, 2. – Алматы: АБДИ Компани, 2014.
10. Сартори П., Шаблей П. Эксперименты империи: адат, шариат и производство знаний в Казахской степи. – М.: Новое литературное обозрение, 2019.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА

РАҚМЕТ!

Сұрақтар мен пікірлер